

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Автором обґрунтовано можливості формування екологічної свідомості дошкільників засобами музичного мистецтва, розкрито сутність екологічної свідомості дітей дошкільного віку; здійснено оцінку педагогічного потенціалу засобів музичного мистецтва. Доведено, що підвищення ефективності процесу формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку можливе через збагачення процесу екологічної освіти і виховання засобами мистецтва, що забезпечує формування емоційно-ціннісної складової екологічної свідомості дошкільників.

Ключові слова: екологічна свідомість, екологічне виховання, діти дошкільного віку, засоби музичного мистецтва.

Аннотация. Автором исследована возможность формирования экологического сознания дошкольников средствами музыкального искусства, раскрыта сущность экологического сознания детей дошкольного возраста; осуществлена оценка педагогического потенциала средств музыкального искусства. Исследователем обосновано, что повышение эффективности процесса формирования экологического сознания детей дошкольного возраста возможно через обогащение процесса экологического образования и воспитания средствами искусства, которое обеспечивает формирование эмоционально-ценностной составляющей экологического сознания дошкольников.

Ключевые слова: экологическое сознание, экологическое воспитание, дети дошкольного возраста, средства музыкального искусства.

Annotation: The authors investigated the possibility of formation of ecological consciousness of preschool children by means of musical art, reveals the essence of ecological consciousness of preschool children; The estimation of the capacity of the teaching of music. Investigator proved that improving the efficiency of the process of formation of ecological consciousness of children of preschool age is possible through the enrichment process of environmental education through art, which ensures the formation of emotionally-valuable component of preschool environmental awareness.

Keywords: environmental awareness, environmental education, pre-school children, the means of musical art.

Актуальність. Сьогодні, в умовах актуалізації питань природозбереження, пошуку шляхів відновлення природних ресурсів України, особливе значення серед педагогічних проблем набуває формування у дітей та молоді екологічної свідомості, виховання поваги та шанобливого ставлення до рідної природи. На нашу думку, засвоєнню ціннісного ставлення до природи, як основи формування екологічної свідомості особистості, в першу чергу, сприяє цілеспрямоване, систематичне, особистісно зорієнтоване виховання, що сьогодні має здійснюватися через поєднання

педагогічного потенціалу засобів екології та мистецтва. Сутність такого виховання полягає в тому, що особистість пізнає природу, взаємозв'язки в ній, долучаючись до її естетики за допомогою засобів мистецтва, які забезпечують повноцінне донесення до дитини естетико-виховного змісту рідної природи.

Відзначимо також, що основи світогляду особистості закладаються в ранньому дитинстві, тому ознайомлення дітей з природою та виховання естетичного ставлення до неї має величезне значення для особистості саме в дошкільному віці, виступаючи невід'ємною складовою освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Екологічна політика України, спрямована на раціональне використання природних ресурсів на території країни, збереження безпечних і нешкідливих для людини й живої природи умов навколишнього середовища, гармонізацію відносин соціуму і природи, визначена в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Відповідно, одним з пріоритетних завдань дошкільної освіти, відображених у нормативних документах, є питання гуманізації взаємин дитини й природи. Так, у Законі України «Про дошкільну освіту» накреслено завдання дошкільної освіти щодо виховання морально-етичного ставлення дітей до навколишнього світу, явищ живої і неживої природи. Компетентнісний підхід, покладений в основу Базового компоненту дошкільної освіти, відповідно до освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі», зумовлює необхідність підвищення екологічної компетентності дошкільників, що акумулює екологічні цінності, мотивацію до природозбережувальної діяльності, екологічну освіченість і власний досвід активної діяльності в різних ситуаціях для вирішення конкретних проблем. Емоційні уявлення дошкільнят про природне середовище, розмаїття явищ природи, причинно-наслідкові зв'язки в природі, взаємозалежність природних умов є основою для формування і розвитку емоційно-ціннісного та естетичного ставлення до природи.

Зважаючи на зазначене вище, можемо стверджувати, що сьогодні набуває особливої гостроти проблема розробки таких засобів музично-естетичної діяльності,

які містять значний педагогічний потенціал щодо формування екологічної свідомості дітей з раннього віку, виховання особистості дитини у гармонії із природним середовищем.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Проблему формування ціннісного ставлення людини до навколишнього світу через відродження духовності та мистецтва нашого народу порушують сучасні вчені І. Бех, І. Зязюн, А. Зись, М. Каган, В. Кузь, К. Левківський, Л. Левчук, О. Савченко, Г. Шевченко та інші, наголошуючи, що саме засобами мистецтва можливо закласти духовну основу зв'язку між індивідом та природним середовищем.

Відзначаючи стан дослідженості порушеної проблеми, підкреслимо, що в основу її розробки покладено праці, створені у контексті розуміння сутності особистісно зорієнтованого виховання дитини через синтез екології та естетики (Г. Апресян, В. Баленок, С. Безклубенко, В. Шестаков та ін.), формування творчого типу екологічної свідомості (С.Деребо, В. Ясвін та ін.), посилення естетичних факторів природи у вихованні дітей та молоді (О. Дробницький, Д. Джола, І. Смолянінов, Л. Столович, А. Щербо, Д. Хацькевич та ін.), поєднання екологічного та естетичного виховання (С.Жупанін, Е.Залкінд, І.Зверєва, Л. Печко, В.Сенкевич, В.Сич, Г.Тарасенко та ін.).

Розвиток особистості дошкільників, формування в них естетичних почуттів, потреб, інтересів вивчали О.Запорожець, В.Космінська, Н.Зубарева, О.Леонт'єв, В.М'ясищев, С.Рубінштейн, П.Якобсон. Мистецько-естетичні засоби впливу на особистісну сферу дитини розроблялися Н.Ветлугіною, Н.Кириченко, Т.Комаровою, Л.Компанцевою, В.Пабат, Н.Сакуліною, О.Фльоріною та ін.

Видатними музичними діячами України (В.Верховинець, П.Козицький, М.Лисенко, М.Леонтович, К.Стеценко та ін.) створювався значний мистецький матеріал для виховання дітей у дусі розуміння краси природи, гуманного ставлення до неї, збереження її краси.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на досить ґрунтовну розробку пов'язаних

із досліджуваною проблематикою питань, процес формування екологічної свідомості дошкільників засобами музичного мистецтва залишається ще недостатньо вивченим.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування можливостей формування екологічної свідомості дошкільників засобами музичного мистецтва, що передбачає розкриття сутності екологічної свідомості дітей та оцінку педагогічного потенціалу засобів музики у даному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Людина і природа становлять єдину функціональну систему «природа-суспільство», гармонійні взаємовідносини в якій багато у чому визначаються формуванням у молодого покоління екологічної свідомості через пізнання людиною оточуючого середовища та самого себе як складових екосистеми, що є основою гармонійної взаємодії між людиною та природою, сприйняття особистістю світу, визначення свого місця в ньому на основі розуміння смислової єдності з ним.

Екологічна свідомість визначається Г.Платоновим як індивідуальна і колективна (суспільна) здатність усвідомлювати нерозривний зв'язок кожної окремої людини і всього людства загалом з цілісністю і відносною незмінністю природного середовища існування людини, осмислення необхідності використання цього розуміння у практичній діяльності, вміння і звичка діяти стосовно природи, не порушуючи зв'язок і колообіг природного середовища, сприяти їхньому поліпшенню для життя нинішнього і майбутніх поколінь людей [3, с. 168]. До того ж екологічна свідомість ґрунтується на ідеологічних і моральних цінностях, закладених у культурі суспільства й формується через їх індивідуальне осмислення.

Розкриваючи проблему формування екологічної свідомості дошкільників засобами музичного мистецтва, підкреслимо, що окрім наявності у структурі такої свідомості екологічних цінностей, знань та умінь, визначається також її емоційна складова. Так, на думку Е. Гірусова, екологічна свідомість є сукупністю поглядів, теорій і емоцій, які відображають проблеми співвідношення суспільства і природи у плані їх розв'язання відповідно до конкретних соціальних і природних можливостей [1, с. 106]. З. Плохій також відзначає, що екологічна свідомість включає в себе не

лише когнітивну (пізнавальну) та психомоторну (діяльнісно-поведінкову) сфери, а й афективну (емоційно-ціннісну) [4, с. 117].

Це особливо важливо враховувати при роботі з дітьми дошкільного віку, оскільки емоційні враження є основою формування перших уявлень такої дитини про навколишній світ. Ставлення до природи та основи екологічної поведінки у цьому віці також засвоюються, у першу чергу, на емоційному рівні.

Відповідно, метою освітньої роботи у дошкільному закладі є формування елементів екологічного світорозуміння та екологічної свідомості вихованців через розвиток у дитини позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природного середовища, прищеплення естетичного ставлення до рідної природи. Виховання у дітей любові до рідної природи слід починати з розвитку їхніх сенсорних відчуттів, на їх основі поступово формуючи знання про об'єкти та явища природи та екологічні уміння.

Зазначене дає нам підстави стверджувати, що важливу роль в екологічному вихованні дошкільників відіграє мистецтво, зокрема музичне, що дієво сприяє збагаченню сенсорно-гармонійних вражень дітей, забезпечує накопичення ними естетичного досвіду у спілкуванні з природою.

Музичне мистецтво, торкаючись емоційної сфери особистості, впливає на дитину вже в перші роки її життя й посідає провідне місце у її загальному культурному розвитку. Тож, за нашим переконанням, підвищення ефективності процесу формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку можливе через збагачення процесу екологічної освіти і виховання засобами мистецтва, що забезпечує формування емоційно-ціннісної складової екологічної свідомості дошкільників.

На думку вчених, через сприйняття музичних образів, що викликають у дітей різноманітні емоційні переживання, почуття радості, смутку, ніжності, доброти, педагог виховує таке ж ставлення і до образів реальної природи. Естетичне ставлення дітей до навколишнього середовища передбачає емоційний відгук на усі його прояви, що включає вираження добрих почуттів, дбайливе ставлення до всього живого, сприйняття красивого і в природі, і в мистецтві (потяг до красивих, гармонійних сполучень, фарб, звуків тощо) [2, с. 93].

Застосування у процесі виховання дошкільників засобів музичного мистецтва сприяє формуванню у дітей здатності осягати красу навколишньої природи, забезпечує збагачення їх естетичного досвіду, урізноманітнює емоційні переживання. Музичні враження, отримані дітьми у процесі сприйняття природних явищ, забезпечують формування естетичних інтересів, нахилів, здібностей, сприяють розвитку естетичного смаку. Музика здатна активізувати фантазію дитини, спрямувати її до творчого пошуку.

Досліджуючи проблему формування екологічної свідомості дошкільників засобами музичного мистецтва, підкреслимо, що музичні образи, що сприяють донесенню до дитини відчуття гармонії з природним середовищем, створюються за допомогою комплексу засобів музичної виразності і є емоційним відображенням образів реального природного світу. Емоційна сила музичного мистецтва полягає у здатності через музичні образи показати дитині багатий світ почуттів людини, що виникають у процесі спілкування з природою, розвинути її сенсорні відчуття та збагатити чуттєвий досвід.

Одним з провідних засобів створення музичного образу природного явища є мелодія, ритмічно організована й збагачена динамікою і тембром. Прослуховування вірно обраної вихователем мелодії у процесі організації спілкування дитини з природою забезпечує соціальний та емоційний розвиток дітей, збагачення її естетичних вражень під час спостережень, цільових прогулянок, екскурсій тощо.

Творчому розвитку дітей сприяє також включення у педагогічний процес ДНЗ таких засобів музичного мистецтва, як музичні ігри з різними об'єктами та явищами природи, народні музичні свята, ігри та забавки, імпровізації у танку на тему природи та багато іншого.

Наголосимо, що ефективність формування екологічної свідомості дошкільників засобами музичного мистецтва великою мірою залежить від майстерності педагога, його здатності допомогти дитині естетично сприйняти природний світ, розуміючи його красу, відображену у гармонії музичних звуків.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Проведене нами дослідження дає підстави стверджувати, що засоби музично-естетичної діяльності містять значний педагогічний потенціал щодо формування екологічної свідомості дітей з раннього віку, виховання особистості дитини у гармонії із природним середовищем. Провідним завданням вихователя щодо формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку є розвиток у дітей здатності відчувати красу довкілля, гармонійно співіснувати з природою та дбайливо ставитися до її багатств. Підвищення ефективності процесу формування екологічної свідомості дошкільників можливе через збагачення процесу екологічної освіти і виховання дітей дошкільного віку засобами мистецтва, що забезпечує формування емоційно-ціннісної складової їхньої екологічної свідомості.

Література

1. Гирусов Э. В. Экологическое сознание как условие оптимизации взаимодействия общества и природы / Э. В. Гирусов // Философские проблемы глобальной экологии. – М., 1983. – С. 105–120.
2. Ковальчук Я. І. Індивідуальний підхід у вихованні дитини / Я.І. Ковальчук. – М., 2002. – 180 с.
3. Платонов Г. В. Диалектика взаимодействия общества и природы / Г. В. Платонов. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 223 с.
4. Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника : навч. метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / З. П. Плохій. – К. : Світич, 2010. – С. 117.